

*Våra familjer
och deras historier*

*Link
Goldberg
Aspe*

Förord

Ruth, du fyller 80 år nu.

Du har levt ett långt och delvis dramatiskt och omvälvande liv.

Här får du en skrift som jag sammanställt över våra släkters historia.

Den är inte fullständig; jag hoppas kunna komplettera efterhand.

Det har gått litet väl fort att sammanställa den, även om jag haft underlagen färdiga. Så du får ha overseende med stavfel och annat och sådant som jag missförstått och sådant jag missat helt.

Grattis!

Din lillebror Peter

Bakgrund

Att försöka släktforska i Estland är både lätt och svårt. Esterna har varit flitiga med att skanna många folkbokföringsdokument, och mycket är dessutom indexerat. Det innebär att mycket är lätt sökbar via nätet. Det svåra består i att mycket är skrivet på ryska, som jag inte alls behärskar och som ju har ett alfabete som är svårtolkat. Mycket är på estniska, som jag hjälpligt men mycket långsamt delvis kan tolka med hjälp av lexikon. En del är på tyska och det är relativt lätt att läsa.

På Agnes sida har mitt kusinbarn Bernd Hornung i Edmonton, Kanada, lagt ner ett stort arbete på att kartlägga sin mors, dvs min kusin Anne-Maries släkt och därmed min Agnes, Link.

På Arsenis sida visste jag i förhand nästan ingenting mer än att han var född i Pärnu av estniska föräldrar vilka troligen tillhörde en av de två ortodoxa kyrkor som finns i Estland.

Det finns några saker som kan förvirra och försvåra och som bör nämnas:

Kalenderbytet

1:a februari 1918 övergick Estland från den gamla julianska kalendern till den nya gregorianska kalendern. Det gjordes genom att 1:a februari 1918 följdes av 14:e februari. Skillnaden mellan de två kalendrarna är 12 dagar för datum före 1900 och 13 dagar därefter.

Det kan ställa till det på det sättet att den som justerat sitt födelsedatum som Arseni gjorde, inte har samma födelsedatum i de gamla kyrkböckerna som i dokument som tillkommit efter 1918. Agnes behöll sitt gamla datum.

Ortsnamn

Som ni kan se i inledningen så föddes Agnes i staden hon kallade Arensburg på ön som hon kallade Ösel. Hon flyttade sedan till huvudstaden, som hon kallade Reval. Det är de tyska namnen på orterna. Det fanns fler språkliga minoriteter som hade sina egna namn på "sina" orter. Tex hette svenskön Vormsi Ormö för sina innevånare. Därutöver döpte sovjeterna på sitt sedvanliga vis om en del städer efter sina hjältar. Det innebär att Arensburg under den sovjetiska tiden hette Kingisepp och under estnisk tid Kuressaare. Ösel heter Saaremaa på estniska och Reval heter Tallinn.

I fortsättningen används i huvudsak de nuvarande, estniska namnen.

Gatunummer

En del gator har bytt namn och en del gator har fått förändrade nummer. Det gäller tex Tartu mnt, där Goldbergs bodde. Det ställde till det för mig, de hus jag först fotograferade var rätt trista, medan de rätta husen är mer imponerande.

Agnes - vår mamma

Vår mamma, Agnes Olga Josefina Link, föddes 22 juni 1904 i Arensburg på ön Ösel i Estland. Hon var nummer två i en syskonskara som så småningom skulle växa till fem. Släkten Link tillhörde den tysktalande minoriteten i Estland, och hade nära släktingar i de små orterna Anseküla och East på halvön Sörve som ligger i sydväst på Ösel.

Pappa Theodor, som var bokhållare/kassör på en läderfabrik, var 46 år gammal när Agnes föddes. Mamma Helene (född Lax) var lite yngre, 35 år gammal, och var gissningsvis hemmafru. Syskonen var Ilse, född 1901, Fritz 1906, Erich 1908 och Lilly 1910. Fritz och Erich tvingades in i tyska armén och dog på östfronten 1945 respektive 1943.

Föräldrarna dog tidigt, Theodor 1916 och Helene 1919, dvs när Agnes var 15 år. Syskonen togs om hand av släktingar och Agnes flyttade hem till familjen Gundalin. Där blev hon illa behandlad av husets herre, och vantrides. Redan innan hon fyllt 18 flyttade hon till Reval, som Tallinn hette på tyska.

Om Agnes skolgång och vad hon arbetade med i Tallinn vet jag inget. Men hon var musikalisk och spelade piano på biograf till stumfilmer under en period. Hon var också språkkunnig och talade tyska, estniska och ryska flytande. Senare, i Sverige, lärde hon sig mycket målmedvetet svenska som hon kom

att behärska väl i både tal och skrift. Jag har minne av att Agnes berättat att hon arbetade i bokhandel, men Ruth vill minnas att det var bibliotek.

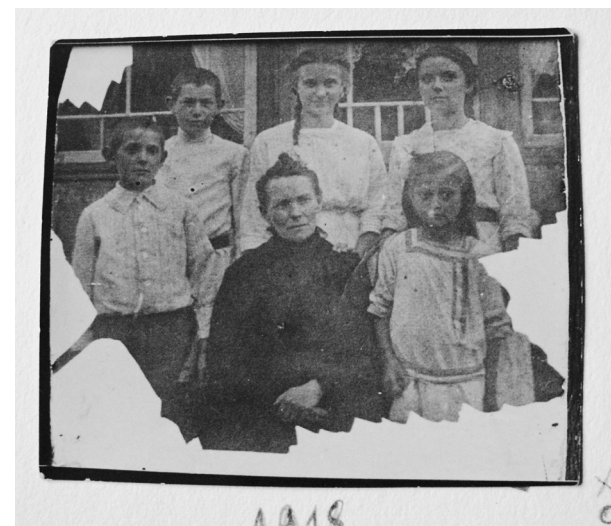
Omkring 1935 träffade hon Rafael Goldberg, 1936 gifte de sig och 1937 föddes Ruth. Rafael var av judisk börd, och äktenskapet mellan en jude och en ”tysk” sågs inte med blida ögon i någondera familjen. Mitt intryck är att det kom att påverka Agnes liv mycket fortsättningsvis.

Estland var vid Agnes födelse en rysk provins sedan början av sjuttonhundratalet. I samband med första världskriget och ryska revolutionen förekom mycket strider och blodigheter. Agnes berättade bland annat att hennes väninnas föräldrar sköts kallblodigt inför ögonen på sina barn av kommunisterna. Från 1920 och fram till 1939 var Estland en självständig stat. Strax innan andra världskrigets utbrott i september 1939 hade Hitler och Stalin kommit överens om hur östra Europa skulle delas upp. Estland kom att tillhöra Tysklands intressesfär. En av Hitlers maktidéer gick ut på att kalla hem tyskättlingar och placera ut dem i Tysklands närområde. Det medförde att så gott som samtliga tysk-ester hastigt på hösten 1939 sålde sina ägodelar och gav sig iväg till Polen (senare östra Tyskland). Agnes kunde och ville inte följa med; hon var ju gift med en jude och Ruth, hennes dotter, var ju därmed också av judisk börd. 1940 besatte sovjetiska trupper Estland, och många ester tvångsrekryterades till den sovjetiska armén för strider i

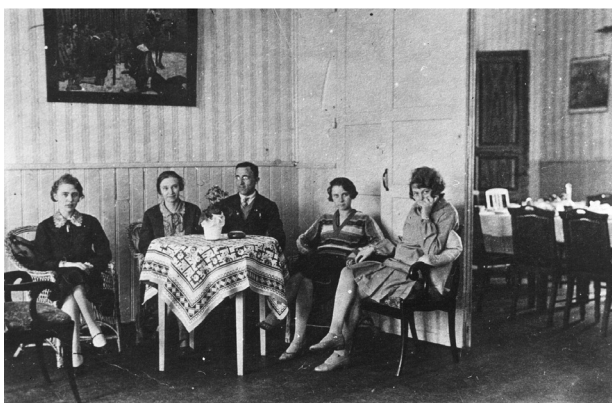
Agnes i 40-årsåldern

Agnes (till höger) med mamma och syskon 1918

Agnes, Ilse, väninnan Anna? 1918
Agnes, Ilse, Willibald, Lily? i Tallinn 1930

Restoran
Gloria 1937
John Poris
Orkester

John Pori orkester Glorias 1937

Ryssland och Ukraina, däribland också Rafael. Under den perioden måste Agnes ha varit väldigt utsatt, ensamstående med tysk och judisk bakgrund i ett sovjetiskt område. Detsamma gällde säkert i ännu högre grad sedan tyskarna besatt Estland 1941. Hösten 1944 närmade sig sovjetiska trupper Estland för att åter besätta landet i oktober 1944. Någon månad dessförinnan, i slutet av augusti, hade Agnes och Ruth flytt till Sverige.

I Agnes barndomshem talades säkert enbart tyska, likaså gissningsvis i bekantskaps- och kamratkretsen och förmodligen i viss grad ute i samhället. Estniska lärde man sig i skolan och ute i livet, och ryska var obligatoriskt i skolan och var förmodligen helt nödvändigt att kunna. De som gick vidare till lite högre studier läste ytterligare språk, i Agnes fall franska som hon kunde lite av.

Tysk-esterna tycks generellt sett ha betraktat esterna som mindervärdiga medborgare utan kultur och bildning. Agnes ingifte kusin Eberhard Gundalin (f 1880) har efter 2:a världskriget skrivit två häften med hägkomster som belyser livet på Saaremaa, i Estland och andra delar av det ryska imperiet. De är betitlade "Mein Wanderpfad" och beskriver i del 1 tiden från 1880 till 1917 och i 2:a delen tiden från 1918 till 1940. Den som orkar läsa dem får en mycket fin inblick i tidsandan under en omvälvande tid i Estland och Europa. Mycket av livet utanför arbetet och skolan i Kuressaare tycks ha kretsat kring segling och musik.

Agnes sväger, min morbror Willibald Heldt, gift med storasyster Ilse, tjänstgjorde kort i tyska armén vid ostfronten innan han kallades hem till Berlin och skickades vidare till Estland för att verka som ansvarig tysk för skolväsendet i det ockuperade gamla hemlandet. I den skrift som Onkel Willi skrev 1966, "Vor neuen Aufgaben in der alten Heimat", om tiden 1942 - 1944, de tre år han tillbringade i Estland, ges en intressant inblick i hur ockupationsmakten verkade i Estland. Man får också en något positivare beskrivning av förhållandet mellan balt-tyskar och ester.

Flykten över Östersjön skedde 29-30 augusti 1944 med ett överlastat litet fartyg. Det sägs ha varit den sista båten som gick legalt från Estland. Färden utgick från Haapsalu. Ingen fick med sig mer bagage än man själv kunde bära. Arsenis första fru Senta och deras barn Helgi och Heljo var också med på flykten.

Efter flyktmottagningen i Kummelnäs i Stockholms skärgård, där de tillbringade 31 augusti till 10 september förflyttades Agnes, Ruth och Arseni till förläggning i Tylösand. Ruth minns att trots att det var september var varmt i både luft och vatten och att hon badade. Där stannade man till 18 november.

Man fick inte bosätta sig var man ville i landet, men om det var ett aktivt val eller slump att man hamnade i Malmö vet jag inte. Efter ett tiotal nätter på tre olika hotell i Malmö/Lund och privat inkvartering hos en familj

Hede på Amiralsgatan 6 i Malmö under tiden 1 – 20 december flyttade man lagom till jul, den 21 december in i en trerumslägenhet på tredje våningen på Kristinelundsvägen 16 i Slotts-
staden. Huset var om inte helt nytt så relativt nybyggt.

Redan i slutet av november fick Arseni arbete hos en av stadens mest renommerade urmakare, Bengtssons på Gustav Adolfs Torg 51, så att han kunde försörja familjen. Ruth började som åttaåring i första klass höstterminen 1945. Hon kom på den närbelägna Rönneholmskolan, men hade en svår tid med främst en oförstående, om inte illvillig, lärarinna. Agnes var gravid med vad som skulle bli jag, och jag kom till världen i slutet av juli 1945.

Grannarna var vänliga och hjälpsamma. Särskilt familjen Waldemarsson som bodde i lägenheten under oss var otroligt hjälpsamma. Pappa Erik var grönsakshandlare, mamma Doris hemmafru. De tre barnen var Barbro, Inga-Lill och Jörgen. Barbro och Ruth var jämnåriga och lekte mycket. De har förblivit vänner genom livet, trots tidvis väldigt långa avstånd. Jörgen var några år äldre än jag så vi lekte nog inte så mycket.

Som i så många andra nybyggda områden kryllade det av barn på gården, så det var där Ruth och jag lärde oss svenska. Hemma talades det estniska. Agnes som ju hade fallenhet för språk lärde sig tidigt svenska bland annat genom att läsa svenska tidningar och

böcker. Arseni lärde sig svenska på jobbet. Båda blev så småningom, Agnes snabbare, bra på svenska, men de bröt såklart. Förmodligen hade Agnes lättare för svenskan eftersom hennes modersmål var tyska, men hennes brytning var nog mer åt det estniska hållet. Agnes svor på estniska, räknade och drömde på tyska. Själv minns jag inte mycket av tiden på Kristinelundsvägen.

Om Arsenis gamla familj, skilsmässa, giftermålet med Agnes och adoptionen av Ruth och mitt sena dop hoppas jag kunna återkomma till när jag grävt mer i Malmö stadsarkiv.

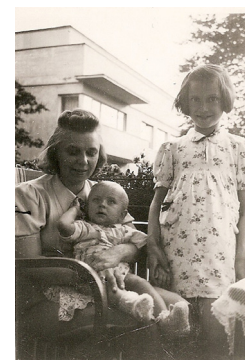
1:a juni 1950 separerade Agnes och Arseni. Ruth, Agnes och jag flyttade till en enrummare med kök på Carl Hillsgatan 13, också i Slottsstaden. Arseni flyttade in i en enrumslägenhet med kokskåp på Kilian Zollsgatan 10 i kvarteret bredvid. Därmed började en helt ny fas i Agnes liv. Fortsättningsvis talade vi bara svenska hemma, och Agnes, har jag förstått senare, vinnlade sig om att vi skulle bli så svenska som möjligt.

Agnes fick arbete hos Eric Waldemarsson som torgförsäljare i hans grönsaksstånd. Det låg först där Nils Forsbergs plats nu ligger och flyttade senare över Regementsgatan till den tomma tomt där Netto nu ligger. Dessutom hade hon periodvis hemarbete. Bland det jag minns är att vi klädde påskkägg med färgglatt papper. De inkomsterna tillsammans med underhållet från Arseni var inte stora,

Agnes och svågern Willibald någon gång under tyska ockupationen. Agnes hade säkert stor hjälp av Willibald under de här svåra åren.

Attestation Pastorale.
 Utdrag ur församlingsboken för Pöllens Svenska-Svenska St. Mikaelsförsamling, Band I, sid. 67.
 Fru Agnes Olga Josefina Löwe är född den 22 juni 1895 i Karsnake, Estland, döpt den 17 juli, s. 6, och konfirmerad den 24 juni 1920 inom åvang-bok. 1919 i Estland.
 Namns mer.
 Helene Kristina Löwe född Löwe, född den 5 aug 1870 i Borgå, Estland och död den 11 nov. 1918 i Pöllen.
 Medans förelämnar:
 Göstafsson, Janak-Lind, född den 16 april 1857 i Borgå och s. 6.
 Margareta Wenström, född Lillöfande Borg Wenström församling.
 Helene Kristina Löwe, inflyttade tillsammans med sin föräldran från Borgå Svenska församling år 1874 till Pöllens Svenska-Svenska St. Mikaelsförsamling död den 11 nov. 1918 och begravd av s. 6. Sankt. i Pöllens svenska kyrkogård.
 Skickat den 15 maj 1946 S. P.
 # 88 f. d. kyrkoherde i Pöllens Svenska-Svenska St. Mikaelsförsamling.

Ovan det uppenbart falska intyg som uppger att Agnes är av svensk härkomst

Agnes, jag och Ruth på Kristinelundsvägen 1946

Anställningsformen var ”arkivarbetare” som inrättats för flyktingar, dvs ett slags anställningsstöd.

Arbetet bestod till största delen av maskinutskrift av akademiska avhandlingar och skrifter. Agnes var den enda på institutionen som kunde skriva på kyrillisk skrivmaskin. Lönen var lägre än vad en ”normal” anställning gav. Agnes trivdes med arbetet och arbetskamraterna, som var en kosmopolitisk grupp, främst från de slaviska länderna. Hon var en uppskattad medarbetare och arbetade mycket med professor Falks arbeten. Falks forskningsområde var ortsnamn i området som nu är gränslandet mellan Polen och Litauen.

Arbetsdagarna blev långa, först buss 11 från Turbinen till Centralen, tåg till Lund och promenad till Finngatan. Arbetstiden då var 45 timmar per vecka med arbete även på lördagarna. Innan Agnes gick till jobbet bredde hon smörgåsar till frukost till mig, och senare när jag började arbeta även matpaket. När Agnes kom hem, åtminstone under senare delen av den här perioden, var hon ofta trött och hade huvudvärk, säkert på grund av högt blodtryck, och gick ofta till sängs tidigt.

De enda estnisk/balttyska seder Agnes höll fast vid var maten. Hon syrade mjölk och grädde till keso och liknande. Surkål fanns periodvis att köpa i lös vikt hos slaktare Heinrichs på Storgatan. Jag fick ta spårvagnen dit för att handla men promenera hem på grund

av doften. Surkålen blev ofta till surkålssopa ”happukappsasuppi”, en delikatess. Lumme pallid var en efterrätt med vispade äggvitekulor simmande i vaniljsås. Mannapudro var mannagrynsgröt med chokladsmak. Till påsk hade vi pashka och till jul fanns estniskt mörkt bröd och estniska julkorvar att köpa i en affär på Västergatan.

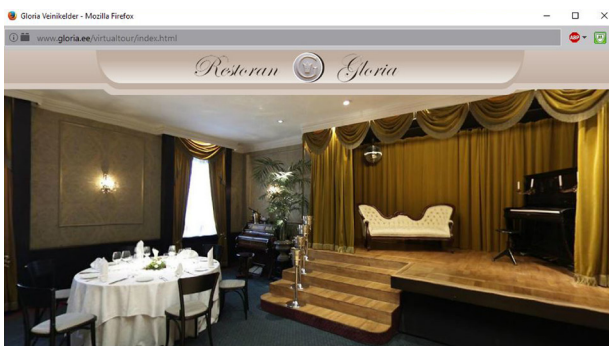
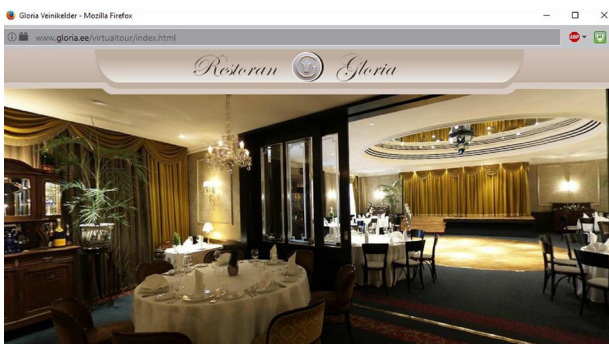
Agnes läste mycket, alltid på svenska. Utvandrarsviten av Vilhelm Moberg skaffade hon när den kom ut i billighetsupplaga och läste med stort nöje efter bara 5-6 år i Sverige. Varje kväll läste Agnes sagor för mig; Astrid Lindgren var en favorit. Vi barn uppmuntrades till att läsa, serietidningar var också bra. Jag vill minnas att vi köpte Kalle Anka & Co redan från starten. På det sättet lärde jag mig läsa och Agnes fick öva på svenskan. Operettmusik var Agnes favorit. Vi hade länge ingen grammofon, men radion sände rätt mycket sådan musik. Som nämnts tidigare var Agnes musikalisk och hade en period på stumfilmstiden i Tallinn spelat piano till stumfilmerna på biografer. Vi gick någon gång då och då på teatern och såg operetter, själv minns jag särskilt Vita Hästen med Max Hansen. Så här i efterhand har det förvånat mig att vi också var på Povel Ramels första tältrevyer, Knäppupp med uppföljare. De visades i ett tält där kvarteret Kronprinsen nu ligger, ungefär där läkargruppen finns. Det måste ha varit ett djupt grepp i börsern då.

Surkålssoppa finns fortfarande att äta i Tallinn, restaurang Kompressor i gamla staden rekommenderas

Jakob Johannes Laks, Agnes morfar

Restaurang Gloria finns fortfarande kvar
Så här ser den ut idag

Agnes kom också att på några fester träffa Orest Koslowsky, som var ballettmästare på Stadsteatern och som var av rysk härkomst. Hon träffade vid något tillfälle Nils Poppe som var granne och bekant med doktor Merits.

Hemma talade vi som sagts uteslutande svenska. Min 4-årings estniska glömde jag snart bort, förutom enstaka ord och uttryck. När Agnes hade gäster talades det oftast tyska, och det är väl från det jag fått mitt hyfsade tyska uttal.

Ruth tog realexamen på Borgarskolans handelslinje och började arbeta på Addos kontor i Malmö och sedan på Skånska Cementgjuteriet. På dans på La Strada i Lund träffade hon och Lena Gillfeldt sina tillkommande: Lennart Claesson och Erik Beckman. Ruth och Lennart gifte sig i Köpenhamn helt på egen hand 1960, och Ruth flyttade till Linköping, där Lennart hade arbete på SAABs datavdelning.

Agnes hade säkert mycket bekymmer för mig under min skoltid. Jag kunde ju både läsa, skriva och räkna när jag började skolan och hade ganska lätt för mig. Men ordning och uppförande, som man fick betyg i, var inte det bästa tyvärr. Jag var senare också lat och pluggade inte som jag borde. Betygen blev därefter och några somrar fick jag gå i sommarskola för att läsa upp betyg för att kunna flytta upp till nästa klass. Det måste ha plågat Agnes, men jag kan inte minnas att hon tjatade eller förbrådde mig något nämnvärt. Det här skäms jag

ju för som vuxen. Så småningom, efter Agnes död tyvärr, bättrade jag mig något.

Någon gång på vintern 1962/63 bröt Agnes lårbenshalsen. Efter operation och sjukhusvistelse var hon hemma och gick med hjälp av bockar. Hon hade inte ork och lust att träna som hon borde, så rehabiliteringen gick långsamt. Helt återställd blev hon inte.

Hon återupptog sitt arbete så fort det gick men det var nog en plåga att ge sig iväg till Lund varje dag.

En dag i början av oktober 1965 drabbades Agnes av en hjärnblödning på sin arbetsplats. Hon kom snabbt till sjukhuset och under vård. Talet var borta och hon var delvis förlamad. 13:e oktober 1965 (det stämmer ju inte med mitt minne att Ruth var gravid med Annika när Agnes blev sjuk, Annika är ju född 22/8) avled hon på sjukhuset i Lund. Agnes begravdes någon vecka senare i ett av kapellen på Östra Kyrkogården i Malmö, och vilar sedan dess i den stora minneslunden på Östra Kyrkogården.

5. XI. 1927 Vorm 36.

Elukoht: linnajagu: *IV.*

Tänav: *P. Rosenkrantsi*

maja № *5*, krt. № *3.*

Rahvus: *Leedulane*

Usk: *Lut.*

Kaitsevõtteenistuse vahekord:
maak. Rahv. al. tun. №
korrald. Val.

192 a. pol. jaosk. №
Reg. valia val.

Amet või teenistus:

Elamistäht ja selle kehtvus:
Isikutunnistus, välja antud
5. oktoobri 1919 a. № 1136.
pol. jaoskonnast
valia vahetusel

Millal ja kust tuli:
2. detsembril 1927.
Pärnalt 7. oktoobri 1927.

Sündimise aeg või vanadus:
22. juuni 1884

Kus hinge kirjas:
Leedulane

Perekonna seis:
Meie

Millal ja kuhu liiks:

Agnes

Agnes i folkräkningen 1927
Adressen är Rosenkrantsi 5, nu P-plats

EstlandGenealogi
Karta över familjeplatser
67 visningar

Alla ändringar har sparats i Drive

Lägg till ett lager + Dela
Förhandsgranska

- Maiasmokk
- Anseküla, Saaremaa
- Kuressaare, Saaremaa
- Easte, Saaremaa
- Sauga, Pärnumaa
- Töstamaa
- Imantari 27, Tallinn
- Pärnu
- Liiva 17, Nõmme, Tallinn
- Goldbergs sommarhus, Hiiumaa
- Arsenis affär?
- Tatari 21b, Tallinn
- Vikerkaare 2?, Nõmme, Tallinn
- Vene 21, Tallinn
- Endla 2, Tallinn
- Rosenkrantsi 5, Tallinn
- Nõva
- Riena, Rafael's födelseort
- Rafael räddades hit efter sjö...
- Rafael under kriget
- Rafael's brigad låg förlagd i o...
- Rafael badade i Omsk
- Hit kom Rafael 1948 på väg t...
- Här fastnade Rafael på väg h...
- Här satt Rafael i läger 1948...

Ovan: Tallinkarta med bostäder markerade

Till vänster: på besök i Stuttgart 1961
Lily, Agnes, Willy, Ruth, Ilse, Gisela, Uwe, jag

Till höger: Ryska handskrivna alfabetet, oerhört
förvirrande

А Б В Г Д Е Ё Ж З И Й К Л М Н
A B V G D Je Jo Zj Z I J K L M N
О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Э Ю Я
O P R S T U F Ch Ts Tj Sj Sjtj E Ju Ja

а б в г д е ё ж з и й к л м н
a b v g d j e j o z j z i j k l m n
о п р с т у ф х ц ч ш щ э ю я
o p r s t u f c h t s t j s j t j - y - e j u j a

Lillasyster Lily på senare år

Storasyster Ilse med sina tre döttrar Christa, Gisela och Anne-Marie, förmodligen kring 1944

Agnes syskon

Lily, lillasyster, föddes 1910 som femte och yngsta barn i syskonskaran. Flyttade till Tallinn rätt tidigt, förmodligen innan hon fyllt 17 år. Hon flyttade med resten av släkten till Tyskland 1939. Gifte sig med Walter Obuch och bodde fram till några år före sin död i Falling-Bostel mellan Hamburg och Hannover. Lily dog i Stuttgart 1987. Lily fick inga barn.

Lily var lillasyster, men blev föräldralös redan i 10-årsåldern. I vuxen ålder i Estland var hon en flärdfull ung dam som gillade fina kläder och pojkar med fina bilar. Hon utbildade sig till hattmodist, och var en duktig och efterfrågad hattmakare med egen verkstad.

Efter flytten till Tyskland startade hon hattaffär i eller i närheten av Berlin. Även här blev hennes hattar efterfrågade och hon kunde anställa medarbetare. Efterfrågan var så stor att hon kunde tacka nej till en del kunder.

En dag stod en tysk militär med många galoner och ville beställa barnhattar. Det tyckte Lily att hon kunde tacka nej till och sade så. Det visade sig att besökaren var adjutant till Joseph Goebbels, Hitlers propagandaminister. Fru Goebbels hade hört talas om Lilys hattar och ville beställa hattar till sina sex barn. Det gick inte att tacka nej till.

Träffade moster Lily Goebbels? Omöjligt är det inte. Träffade hon fru Goebbels, Magda? Troligen. Säkert är att hon träffade barnen,

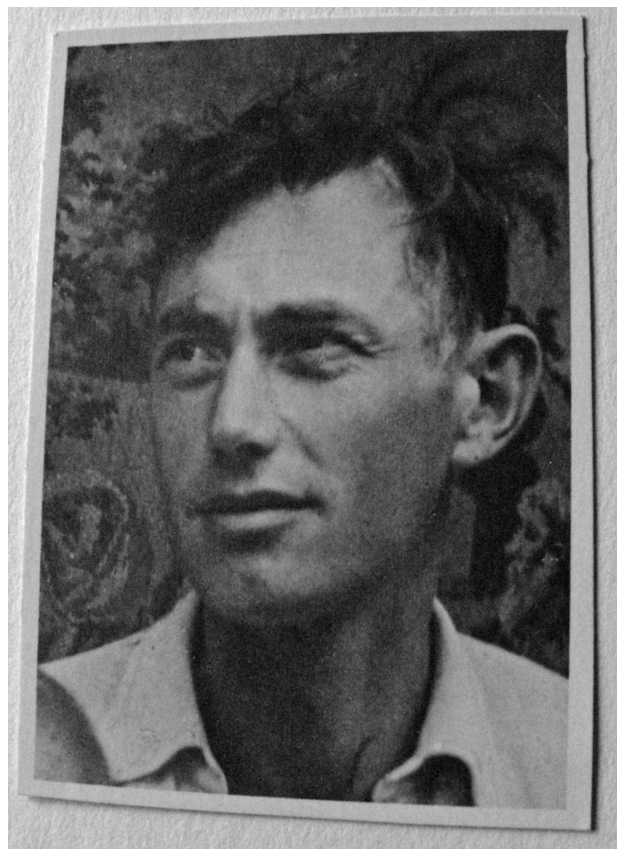
som sedan skulle komma att mördas av sina föräldrar 1:a maj 1945 i Hitlers bunker i Berlin under krigets sista dagar.

Ilse, storasyster, gifte sig med Willibald "Onkel Willy" Heldt, fick fyra barn varav tre nådde vuxen ålder. 1939 flyttade familjen, som nästan alla balt-tyskar på Hitlers order till, först Polen, sedan östra Tyskland. Willy blev inkallad till Hitlers armé men hann inte till fronten förrän han blev sänd till Estland som ansvarig för delar av skolväsendet där, se utdrag ur hans skrift senare.

Efter kriget flyttade familjen till Stuttgart. Dottern Anne-Marie flyttade tillsammans med fästmannen till Canada strax efter kriget och bildade familj där. Gisela, som bidragit med en del av bilderna här och familjehistoria i text och ord, har blivit Stuttgart trogen och gifte sig med Hans-Walter Mehlhorn. Gisela är några år äldre än Ruth. Hon bor i en äldrebostad utanför Stuttgart, klarar sig själv och besöker då och då sin väninna här i Skåne. Sonen Uwe var några år yngre än jag. Han studerade i Tübingen, doktorerade i tysk litteratur och blev en betydande förlagsman i Berlin. Han avled häromåret och efterlämnade hustru och son.

Fritz och Erich, bröderna, tvingades in i tyska armén och dog på östfronten 1945 respektive 1943. De hade hunnit bilda familj och få barn i Tyskland innan de blev inkallade. Deras barn finns kvar i östra Tyskland, så vi

har en drös med kusiner och kusinbarn där.
Det kände jag inte till förrän Gisela berättade
det för mig för ett tiotal år sedan.

Fritz eller Erich, en av bröderna,
vilken är obekant

Rafael Goldberg, Agnes första make, Ruths pappa

Rafael föddes 12 juli 1903 i Rūjiena (Рухяна på ryska, Ruhja på estniska) i Livland. Livland var ett guvernement i kejsardömet Ryssland 1721–1918. När de baltiska staterna bildades 1917-18 drogs gränserna så att Livland delades av så att Rūjiena kom att ligga i norra Lettland.

Föräldrarna var av judisk börd; pappa hette Hatze (Hatse, Hattse, Chatze), var född 1860 och dog 7/12 1953 i Tallinn. Mamma hette Gittel (Gita), var född 1870 eller 1875, hennes flicknamn var Fauvoschon och pappan hette Hirsch. Hon dog 13/11 1949 i Tallinn.

Rafael hade fyra syskon:
Dora, syster född 27/4 1896 i Rūjiena, gift Israelovitsch, död 14/8 1979 i Tallinn.
Cilla, syster född 1899 i Rūjiena, gift Sokolover, död 1976 i Israel.
Zalman (Simon?), bror född 1897 i Rūjiena, levde i Israel 1978.
Aron, bror född 1901 i Rūjiena, levde i Tula, Ryssland 1978.

Rafael dog själv 12/6 1991 i Tallinn, nästan 88 år gammal.

Rafael och Dora är begravda på judiska begravningsplatsen i Tallinn:

Maetud:

Dora Israelovitš, 14.08.1979

Rahfail Goldberg, 12.06.1991

Kalmistuosa Juudikalmistu
Kvartal Juudi kalmistu kolmas

Aadress 21-12

B:59°23'36.56" L:24°42'41.97"

Rafael, som också kallades Wolly, kom att leva ett mycket dramatiskt liv påverkat av två världskrig, en revolution, flera ockupationer och diktatorsvälden. De underlag som jag har är dels de mycket omfattande ansökningsdosier som upprättades i samband med hans ansökningar att besöka Ruth i Sverige 1967 och 1978, som jag fått tillgång till via estniska nationalarkivet i Tartu, dels den inspelning som Ruths make Lennart gjorde av några kvällars samtal med Rafael i juni 1978 när han besökte Linköping.

Tyvärr saknas några pusselbitar; det framgår t.ex. inte tydligt varför Rafael dömdes till fångläger 1948. Rafael talar mycket bra tyska på inspelningen, men ibland kan det vara svårt att uppfatta Ortsnamn och annat, så viss reservation för att jag kan ha missförstått detaljer. Delar av samtalen har inte kommit med på banden så det finns luckor och hopp. berättelsen så att den blir någorlunda kronologisk.

Så här kommer min fria sammanfattande översättning av samtalet (kursiverat är Rafaels ord, övrigt mina sammanfattningar och kommentarer). Lyssna gärna på intervjun, Rafael berättar levande och mycket gripande framför allt om tiden när han träffade Agnes och Ruths småbarnstid, och tyskan är inte så svår. Jag har inte kunnat återge nyanserna och stämningen i Rafaels berättelser. Lyssna, så får ni ett begrepp om det.

Min pappa Chatse var köpman i Rujiena och hade en chokladfabrik. Av hans fyra syskon som nådde vuxen ålder dog alla under andra världskriget, systemen mördad av tyskarna i Riga och de tre bröderna dog i läger i Ryssland. Rujiena var en liten fridfull stad där vi barn kunde leka fritt på gatorna och t.ex. spela fotboll.

När ryska revolutionen kom 1917 uppstod samma rörelser i de tre baltiska provinserna med strider mellan "röda" och "vita". Det var inbördeskrig som böljade fram och tillbaka i flera år och som så småningom ledde fram till Estlands, Lettlands och Litauens frigörelse från det ryska väldet och deras nu hundraåriga självständighet.

1917 till 1919 var vi omväxlande ockuperade av röda och vita soldatband. De vita var värst, de var rena banditer och alla var självutnämnda officerare. Rujiena låg i Livland nära det som skulle bli gränsen mellan Estland och Lettland. En dag kom ett estniskt pansartåg till Rujiena. Befälhavaren visade sig vara fd klasskamrat till min syster som studerat i Pärnu. Han hjälpte oss att ta oss till Pärnu. Vi bosatte oss där och där jag gick i skola. Fred mellan Estland och Ryssland blev det 1919. Pappa Chatse hade fastnat hos de "röda" i Ryssland och kom inte till Pärnu förrän 1920. Min bror Simon for 1921 till Tallinn och tog med sig en del maskiner från fabriken i Rujiena. I Tallinn startade han en liten fabrik med 50 anställda. Pappa Chatse följde efter och senare resten av familjen.

Agnes och jag träffades på danslokal i Tallinn. Det var en nystartad restaurang med nattklubb som numera heter "Gloria" (finns kvar, ligger i gamla stans mur). Agnes var en vacker kvinna. "Gloria" var ett fint etablissement där vi trängdes med ministrar och bankdirektörer. En violinist spelade romantiskt vid vårt bord, och vi dansade till tidig morgon. Sedan "promenerade" vi i flera år, och det var ju inte så bra i längden, så vi ville gifta oss.

Mina föräldrar var emot ett giftermål (liksom Agnes familj, ett äktenskap mellan en jude och en balttysk var problematisk, även om antisemitismen aldrig var särskilt svår i Estland). Men min pappa var en klok person och en kusin som bodde i Paris hade också inverkan, så till slut kunde vi gifta oss 1936 (enligt annan källa 17/6 1936, borgerlig vigsel). Och 19:e juni 1937 föddes vår lilla dotter Ruth. Hon hade blåa ögon och var mina föräldrars första flickebarnbarn. Vi bodde vid den här tiden i en nybyggd lägenhet på andra våningen på Tartu mnt 74/16 (nu nr 64), och mina föräldrar bodde också i samma hus. Vår choklad- och konfektyrfabrik låg i närheten, på Kapellstrasse (nu J. Kappeli). Vi skaffade också ett sommarhus i Hiiumaa, 8 km söder om Tallinn. Agnes hade hjälp av en barnsköterska de 3-4 första månaderna. (Här frågar Ruth om det var då de bodde på Tatari 21b – nej, svarar Rafael det kom först senare. Det tolkar jag som att det var Rafael som skaffade lägenheten på Tatari.)

Jag gick ofta som stolt far med Ruth på cafébesök och på besök hos farfar. Ibland gick vi till fabriken där Ruth busade runt till de anställdas stora förskräckelse

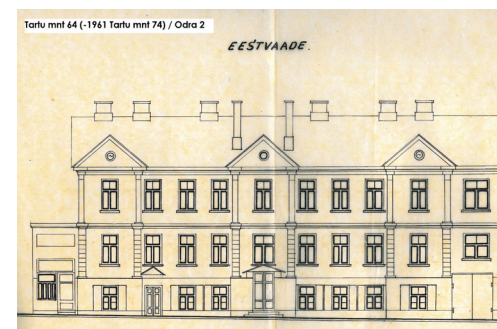
De här åren var bra i Estland. Vi hade bra ekonomi, vi kunde beställa våra kläder hos bra skräddare. Min syster Doras familj (med Ruths kusin Heintz) hade det riktigt gott ställt; de hade två pigor och två betjänter.

Fabriken gick bra, trots stark konkurrens. Företaget exporterade till bl.a. USA och importerade från Holland, Schweiz och Tjeckien och hade inga skulder.

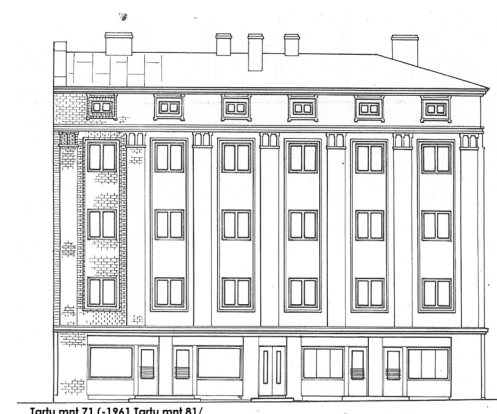
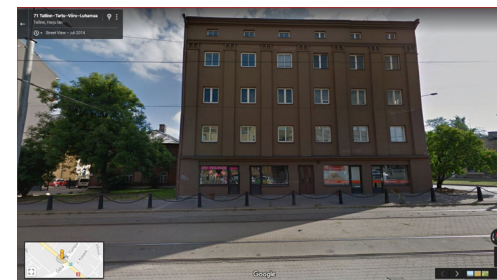
När ryssarna senare ockuperade oss under 2:a världskriget konfiskerades alla våra maskiner, liksom våra konkurrenters, och flyttades till nya lokaler. På så sätt uppstod den sovjet-estniska chokladfabriken "Kalev". Vi hade en rödhårig, norsk chaufför på fabriken som lyckades smussla undan ett värdefullt parti apelsinolja och gömma det för ryssarna. Det kunde Agnes senare, när jag tvångsrekryterats till sovjetarmén, sälja av undan för undan med god förtjänst.

Sedan säger Rafael: Här talar Rafael Goldberg som är och hälsar på sin dotter Ruth och familj Claesson. Nu har Ruth egna barn, och sådant är livet. Sedan sjunger Rafael med vacker stämma en tysk schlager, en sentimental rysk sång och sist en estnisk visa.

Tartu mnt 64 nu och ca 1937, då nr 74, bostad

Tartu mnt 71 nu och ca 1930, då 81, kontor

Synagogan på Tartu mnt i Tallinn på 30-talet

I augusti 1941, när jag blivit tvångsrekryterad till sovjetiska armén, var Tallinn omringat av den tyska armén. Enda sättet att ta sig ut var med båt. Fartyget med oss soldater bombades och sänktes. Jag hamnade i vattnet och flöt omkring i tre och en halv timme med hjälp av en plank. Jag plockades upp av ett annat ryskt fartyg där jag fick värma mig i maskinrummet och med snaps. Av 1500 soldater överlevde endast 300 evakueringen från Tallinn. Vi transporterades till Leningrad (nu St Petersburg) som också var belägrat av tyskarna. Där upprättades en estnisk bataljon. Till att börja med var vi vid försvarsfronten, men fick sedan arbeta ute på lantbruken för att hjälpa till med försörjningen av Leningrads svältande befolkning. Vi hade mycket lite mat, mest fick vi soppa med lite potatis.

Vintern 1941-42 var extremt kall, de många döda kunde inte begravas på grund av tjäl. Leningrad försörjdes med transporter över Ladoga på vinternätterna. Vid ett tillfälle hittade vi en död häst – godare kött har jag aldrig ätit förr eller senare!

I mars 1942 kunde vi ta oss över Ladogas is och på så sätt komma utanför tyskarnas belägring. Det bildades ett regemente bestående av ester, letter och finnar. Vi transporterades per tågkolonn bortom Uralbergen. På vägen dit hade vi fortfarande nästan ingen mat, det förekom att man stal från varandra. I staden Kirov var vi några som steg av för att försöka få tag på mat på marknaden och gå till frisören

– jag kände inte igen mig själv när jag tittade i spegeln. När vi kom tillbaka till stationen hade vår tågkolonn redan avgått. Hur skulle vi nu komma vidare? Vi lyckades genom att tvinga andra passagerare att stiga av komma med snälltåget från Moskva till Vladivostok som färdades snabbare än vår trupptransport. Så småningom kom vi ifatt vår kolonn och kunde ansluta.

Vi förlades i området vid Sverdlovsk (nu Jekaterinburg). Där upprättades en estnisk armé på 40000 man. 25:e oktober 1942 skulle vi förflyttas per tåg till fronten vid Lupin. Återigen hade vi nästan ingen mat, men däremot pengar. I Doropets (Donetsk, Voronetz?) steg jag av för att skaffa mat på marknaden. Jag haffades av militärpolis för att jag påstods att inte ha hälsat på en mötande löjtnant. Efter diskussion lyckades jag bli fri, hann handla på marknaden och komma i tid till tåget. Så gick kriget med svält och umbäranden. Nu är det sent och jag tycker vi slutar här för ikväll.

Andra källor anger att armévistelsen varade 1941 – 1945.

Det finns en lucka mellan avsnitt tre och fyra.

Lägervistelsen varade november 1948 - 1953 enligt samma källa.

Jag greps, fängslades och satt först ett år i läger i Estland. Sedan skickades jag tillsammans med många andra österut mot okänt mål,

Sibirien trodde jag såklart. Vi åkte tåg i godsvagnar. Det var ständig brist på mat och framför allt vatten. I Omsk lyckades jag och några andra ta oss iväg och bada. Efter femtio dagar och 1000 mil kom vi fram till Komsomolsk-on-Namur längst bort i östra Sibirien. Därifrån åkte vi båt i tre dagar, först på floden och sedan över havet till den stora ön Sachalin.

Jag fick arbeta på ett sjukhus. Först trodde de att jag var läkare, men sedan arbetade jag som laborant. Långa perioder var jag också ute med andra och samlade ved i trakterna runt omkring och på andra slags kroppsarbeten. Ofta var det 10 km gångväg till arbetsområdet. På vintrarna var det kallt, 30-40 grader minus och en meter snö. Men det var en torr kyla som inte kändes så svår som om det varit i Estland. Somrarna var sköna. Vi bodde i baracker. I lägren härskade banditerna, de hade större makt än lägerkommendanten. De kunde bära sig åt hur de ville, ingen vågade skvallra. Det fanns också etniska motsättningar mellan olika grupper.

Jag lyckades komma bra överens med banditerna. I Tallinn hade jag hjälpt en del lägerfångar med mat och kläder, och någon i lägret på Sachalin kände igen mig och det hjälpte mig mycket.

Rafael berättar flera förskräckliga historier om övergrepp och mord och andra hemskeheter, men de hoppar vi över.

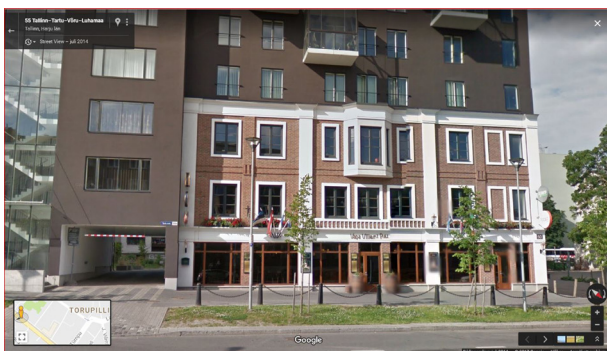
Allt var inte elände, ibland var det också trevliga stunder. I lägren fanns alla möjliga

sorters människor, från enkla lantarbetare som bagatellartat lånat hem en skiftnyckel till generaler som fallit i onåd hos Stalin. De "bättre" människorna hölls avskiljda från övriga, men jag träffade många intressanta människor på Sachalin. Lägren i Sibirien låg med några kilometers mellanrum. Varje läger innehöll 800-1000 fångar/tvångsarbetare.

I början av mars 1953 började det gå rykten om att Stalin var allvarligt sjuk. Några dagar senare kom en hög kommendant och berättade att Stalin hade dött och att vi nu skulle bli fria. Det dröjde dock och först frigavs banditerna och sist de politiska fångarna. Vi tog oss med fartyg till Chabarovsk varifrån vi skulle ta tågen hemåt mot våra hemorter. I Chabarovsk var det kaos. Där samlades oändliga skaror frigivna som alla skulle med tåg hemåt. Många började gå de hundratals milen västerut. I staden var det brist på allt och det tog månader att komma vidare. Jag tog kontakt med en lettisk man som knappt kunde gå på grund av skador i fötterna. Jag övertalade honom att vi skulle gå och prata med någon befälsperson på järnvägsstationen och begära förtur för letten och mig, hans ledsagare, på nästa tågtransport. Det lovade han att ordna och bad oss komma tillbaka nästa dag. Då var han försvunnen, så det blev ingen förtur. Några veckor senare fick vi biljett till Moskva där vi fortsatte var för sig, letten till Riga och jag till Tallinn.

Gluckmann, Abram	Nöme, Ida, 3.	5
"	"	"	"
Glosemann, Rafael	1870.	Terese, 7-1	6
"	Schifre	1880.	"
"	Debora	1909.	"
"	Ilja	1915.	"
"	David	"	"
"	Eta	"	"
Gluchovsky, Salomon	1882.	Tutari, 36.	5
"	Hachil	1881.	"
"	Leib	1906.	6
"	Jakob	1908.	"
"	"	"	"
"	"	"	"
Glusehkin, Mascha	1874.	S, Tartu, 26.	4
"	Ovsei	1909.	"
"	Alice	1909.	"
"	Veronika	1925.	"
Gobevitsch, Abram	1871.	Raus, 46.	4
"	Baese	1879.	"
"	Eljama	"	"
Godov, Scheine	1897.	"	"
Goldberg, Hätse	1860.	S, Tartu, 74.	5
"	Gitta	1872.	"
"	Rafael	1903.	" 81/2 6
* Goldberg, Josef - Aine	1904.	Nalri, 5	84.4 6
"	Len	1903.	"
"	Baruch-Aviv	1922.	"
* Goldberg, Samuel	1888.	Laulupeo, I-12.	4
"	Berta	1891.	"
"	Hanna	1920.	"
"	Tuvje-Michel	1925.	"
Goldberg, Zvi		S. Tartu, 50	

Utdrag ur Judiska Församlingen
i Tallinns register 1937
sidan 18

Tartu mnt 60 (nu 50) där Rafael hade affär 1940
Tallinns telefonkatalog 1937

TALLINN—KOPLI—NÖMME—PIRITA		Go—Gr	
Gold Fields, New Consolidated, Ltd. Eesti osakond, V. Viru 12: Juhataja ja üldteleton, kassa ning speditsoon	448 16	Gorbatshev, Aleksei, a/s., naha-, jala- nõude- ja hobusecristade kpl., Ve- nosting 5	307 34
Müügiosakond, Siré, E.	450 14	Gorbatshev, Mihail, Estonia pst. 15	456 86
Ladu, Kopli 74	454 35	Gorbatshev, Tamara, Lai 5	471 07
Nippak, A., krt., Oia 7	471 21	Gordin, Isak, jahu- ja viljakaupmeee, Gonsiori 17	314 07
Gold, M., Rae vallasekr., Rae valla majas	473 85	Gordin, Nikolai M., Narva 4	307 93
Goldberg, Elmerie, Pikk 47	444 40	Gordin, Rahil, vann. adv. abi, bü- roo, S. Karja 9	468 07
Goldberg, G., kompvekitahas „Ef- fekt“, Kappeli 11	312 94	Gordon, Gregorz, dr., Jakobsoni 6	316 49
Goldberg, G., kompvekitavabrik „Ef- fekt“ oman., krt., Tartu 74	317 36	Gordon, N., Klaasingi 6	311 47
Goldberg, I. B., krt., Roosikrantsi 4a	453 31	Gordon, Samson, Roosikrantsi 19	471 05
Goldberg, I. B., metsamaterjalide la- du, Lohu 16	453 36	Goromulinsky, N., dr., Roosikrant- si 15	452 45
Goldberg, Joseep, Malmi 8	465 37	Gorskov, Ivan, vann. adv., Maakri 20	308 86
Goldberg, Oskar ja Hradetzky, Rud., Kopli 46	466 56	Gortsev, Aleksander, Nõmme, Kur- ni 18	515 27
Goldberg, Riva, masseerija, Karu 14	315 25	Graafikatööstuse agentuur Blumen- feldt, J., Nõmme, Valdeki 14	523 91
Goldberg, Ziwe, kodumaa riietkaup- lus, Tartu 50	315 68	Graafikatööstuse tarvete äri, Ugur, Krt., S. Karja 3	443 80
Goldman, Johannes, ehitustehnik, Kõulu 86	459 62	Graafiline asutus „Ligra“, Toom- puistete 10	435 88
Goldmann, B., poodikauba ladu ja „Osram“ peaseisutus, Estonia pst. 13	303 26	Graafiline ja tehniline kontor Tun- gal, Herbert P., V. Viru 9	437 05
Goldmann, B., krt., Narva 29	309 34	Graav, Alide, junksetööstus, Tina 19	315 17
Goldmann, F., Imanta 34	462 91	Graf, Barbara, suvila, Tohtri talu, Saul	478 85
Goldmann, M., ehitustehnik, S.-Ameerika 29	460 71	Graf, G., praktil, raamatupid. kur- suste juh., V. Karja 7	481 44
Goldmann, Mooses, Tartu 67	310 93	Graf, H. ja Jürgens, E., laki- ja kee- miavabrik o/ü, Tulika 19	439 33
Goldmann, S., Janneni 7	315 71	Graf, H., ja Jürgens, E., laki- ja kee- miavabrik o/ü, Tulika 19	479 53
Goldschmidt, Nikolai, tööstusmuu- ka juh., Pärnu 41	474 57	„Grand“ hotell-restoran, Kopli 2a	440 04
Goldstein, J., ins., I. E. N., Rana 43a	300 27	„Grand Vulkan“, vulkaniseerimise töökoja, oman. Kärp, Voldemar, V. Viru 13	476 78
Golovanov, V., Malmi 8	438 64	Graniidi ja Girsensoni tänn. autode seisukoht	466 34
Golstein, N., esimene Eesti soolika- epuhastamistööstus, Viimsi 53	303 63	„Granit“, kivitoostus, Tatari 3	472 14
Golstein, Nõel, krt., Veisenbergi 11	308 63	Grasberg, M., dipl. ins., Teedeminis- teer. maanteede valitsuse dir., Imanta 61	468 45
„Goltz, Vermer“, esindaja Härtsim, Helmut, Kentmanni 5	444 54	Grassmanskort, Artur, dr., Tehnika 1	453 71
Golubev, Sergei, Pahlmanni 5	308 11	„Gratia“, seebitööstus, oman. Leib, B., S.-Ameerika 2	460 67
Golubev, Vassili, Rana 33b	307 06		
Gomer, Aba, dr. phil., Jaundi ülem- rabbi, Narva 40	811 41		
Gonischarsky, M., autod (võõks) ja autobusod, Narva 16	311 89		

* Valida joonepealne number ja keskjaama vastamisel nõuda joonealune number.

New Consolidated Gold Fields, Ltd.
Eesti põlevkivi saadused:
bensin, kerged ja rasked kütetöid
EESTI OSAKOND
VANAVIRU 12, TALLINN

Livet efter lägret vet jag inte mycket om men Rafael gifte om sig med Lisa Mjanik, de bodde 1978 på Vilde tee 60/51 i Tallinn.

Det finns handlingar som visar att Rafael och Agnes drev en handelsverksamhet "Kau-banduskontor Ara" på Tartu mnt 81/2 (nu 71) 1940. Vidare tycks Rafael haft en godisaffär på Tartu mnt 60 (nu 50).

Min kommentar:

Rafael måste ha varit en "överlevare" som kunnat anpassa sig till vidriga omständigheter och aldrig tappat sin livsglädje och uppfinningsrikedom. Synd att jag aldrig lärde känna

honom annat än ytligt. Sett så här i efterhand känns det ju nästan som han kom att leva ett bättre liv än både Agnes och Arseni, trots sina svåra prövningar och livet i Sovjet.

- Se i övrigt nedan, ursäkta den ofullständiga översättningen, originalet här till höger:
- 1922-1928 Tovaroved firmy "Brisk ja Sjarles" Tallinn
- Varor firma "Brisk och Sjarles"
- 1929-1934 Tovaroved firmy strojmaterialov "Trubek" Riga
- Varor firma byggmaterial "Trubek"
- 1935-1941 Master konfetnoja f-mi "Effekt" Tallinn
- Konfektyrmästare firma "Effekt"
- 1941-1945 V Estonskoje natjinalnom korpuse 249 divisionen, 921 regementet
- I Estniska nationella kåren
- 1945/9-1948/11 Direktor bazyorrestoranov Est. Zjeldorovi Tallinn
- Direktör/regissör? Bazydorrestauranger? Estniska järnvägen
- 1948/11-1953/? V Ispravitlych trudovykh lagerjach Amurs avd?
- I kriminalvård arbetskraft läger
- 1953/?-1974/10 Zam natjalnika cholodilnika "Est-rybsnabsbyta" Tallinn
- Biträdande kylskåpet? "Est-rybsnabsbyta"
- 1974/10- Snabbzjenets pubolovetskogo k-chosa "Saare Kalur" g. Kingisepp ESSR
- För närvarande Leverantör fiske kolchos "Saare Kalur" Kuressaare, Ösel, Estland

Vanadus:
 Juuksed:
 Silmad:
 Nägu:
 Nina:
 Iseäralised tundemärgid:
 Märkused:

Omaniku allkiri: *Rafael*
 Signature du titulaire:

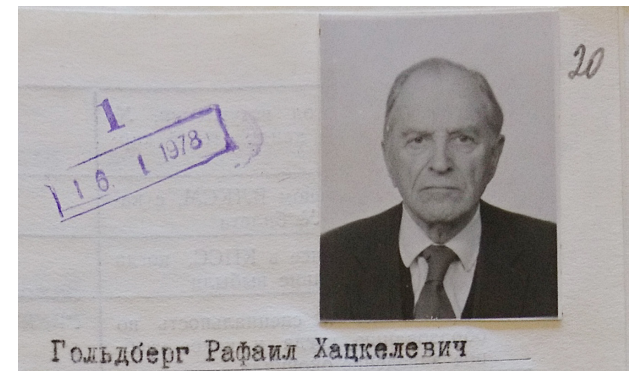
Kinnitan oma allkirjaga käesoleva dokumendi omaniku päevapildi ja allkirja. cicontre

Tallinnas, 18 augustil 1933.
 Politseivalitsuse üldbüroo juhataja

Rafael 1933, passansökan och 1967 och 1978, utresetillstånd för besök i Sverige

Levnadsbeskrivning 1978 i ansökan om utresetillstånd, översättning på motstående sida

Месяц и год поступления	Месяц и год ухода	Должность с указанием учреждения, предприятия, а также министерства (ведомства)**	Местонахождение учреждения, предприятия
1922	1928	Товаровед фирмы "Бриск и Шарле"	Таллин
1929	1934	Товаровед фирмы стройматериалов "Трубек"	Рига
1935	1941	Мастер конфектной ф-ии "Эффект"	Таллин
1941	УИ 45	В Эстонской национальной корпуре	249 кв. 91 колл
IX 45	XI 48	Директор базидорресторанов Эст.жел дороги	Таллин
XI 48	IY 53	В исправительных трудовых лагерях	Амурск обл.
VI 53	X 74	Зам начальника холодильника "Эст-рыбснабшта"	Таллин
X 74	по наст время	Снабженец рыболовецкого к-хоза "Сааре Калур"	г. Кингисепи ЭССР

Tallinn telefonkatalog 1940

se 18	515 16	Goldberg, G., kompvekitahas „Ef-fekt“, Kappeli 11	312 94
Glehn, Valter, tööstustarvete-agen-tuuri om., Lai 43	449 70	Goldberg, G., kompvekitavabriku „Ef-fekt“ om., krt., Tartu 74	317 36
Glikmann, Nehemja, Ratu 31a	301 29	Goldberg, I. B., krt., Roosikrantsi 4a	453 31
„Globus“, jalaõude-a/s, ja „Union“, nahatööstus-a/s: koduskesjaam, Maakri 19/21	427 68	Goldberg, I. B., metsamaterjaliladu, Laha 16	459 36
Pärast kella 15.30 ja pühapäevade:		Goldberg, Isak, riide- ja pudukaup-lus, Tartu 46	319 35
majavalitseja	427 70	Goldberg, Israel, metsaäri, Juurde-veo 19	456 80
värvavaht	427 69	Goldberg, Josep, Malmi 8	465 37
„Globus“, jalaõude-a/s-i jala-nõudekauplus, „Unioni“ jala-nõud, Viru 1	436 07	Goldberg, L., hambaarst, Vabaduse väljak 10a	410 33
„Globus“, jalaõude-a/s-i jala-nõudekpl., „Unioni“ jalaõud, Kuninga 5	447 54	Goldberg, Rafael, siguri- ja kohvi-tööstus KTG, Tartu 60	323 80
„Globus“, A/S, kummiladu, Õlle-pruuli 2	460 56	Goldberg, Riva, masseerija, Karu 14	315 25
„Gloria“, dancing palace restorani kontor, Vabaduse väljak 5	484 06	Goldberg, Ziva, kodumaa riide kpl., Tartu 12	315 68

* Valida joonepealne number ja keskaajama vastamisel nõuda joonealune number.

New Consolidated Gold Fields, Ltd. EESTI OSAKOND
 EESTI PÕLEVKIVI SAADUSED: Vana-Viru 12, Tallinn
 Consolin-bensiin, mootor-petrooleum, kütte-õlid, immutusõlid, katuselakk, bituumenid jne. Üldtelefon **448 16**

Arseni Aspe - min far

Min far, Arseni Andrese Aspe, föddes 1 juli 1896 (19 juni gammal tid) i Sauga utanför Pärnu.

Hans far hette Andrei Bogdani Aspe och hans mamma Maria Karpi. I kyrkboken sägs att Andrei var bonde. I de uppgifter som Arseni lämnade när han ansökte om svenskt medborgarskap i början av 1956 säger han att fadern hette Andreas, var född 8 september 1856 i Sauga och var skomakare.

Namnen är varianter av samma namn på ryska, tyska/svenska och estniska. Här kan tilläggas att mellannamnen i Estland är sk patronymer dvs faderns namn i genitiv, ett slags -sonnamn. Av faderns namn kan man därmed sluta sig till att Arsenis farfar hette Bogdan (eller någon variant av det).

Mamma Maria var född 10 februari 1863 i Töstamaa, några mil väster om Pärnu. Hon var husmor.

Arseni blev döpt elva dagar efter födseln. Vid Arsenis födelse tillhörde familjen den ortodoxa kyrkan. Senare under livet uppgav Arseni att han var lutheran.

Mycket mer än så vet jag inte om min fars släkt, dock minns jag att han hade en syster Anna i Stockholm. De tycks inte ha stått på så god fot med varandra. Jag minns att hon var nere på besök från Stockholm, där hon bodde,

en gång, men det var nog allt. Sedan har jag ett minne av att Arseni nämnde en bror i Berlin i Tyskland.

Arseni gick i skola fram till dess att han var 15 år, alltså ungefär 7-8 år. Därefter gick han fyra år (1911-1915) i urmakarlära i en urmakar- och guldsmedsfirma under urmakarmästaren O Alenkewitsch i Pärnu. Där lärde han sig också guld- och silverarbete. Första världskriget var igång, och Arseni blev inkallad till den ryska armén 1915, där han var kvar fram till Estlands självständighet 1918, då han flyttade över till den estniska armén.

Åren 1920 till 1923 arbetade han som urmakare i Tartu, Tallinn och Tyskland. 1924 började han som urmakare och affärsbiträde i O/Ü Kuldala (urmakare- och guldsmedfirma) i Tallinn. 1927 flyttade han till Th. Grünh & Ko (urmakare- och guldsmedfirma) som självständig urmakarmästare, också i Tallinn. Där var han kvar till åtminstone 1938. Någon gång efter 1938 öppnade han eget på Harju tn 28. Harju tn bombades av ryssarna på våren 1944, förmodligen en slags terrorbombning som var koncentrerad till några få områden i Tallinn.

Arseni gifte sig med Senta Isabella Rosental. Senta var också född i Sauga. Hon föddes 28 maj 1900, och hennes far hette Johannes.

Paret bodde först på Imanta 27 inne i Tallinn men flyttade i maj 1927, efter att tvillingarna Helgi och Heljo fötts 17 september 1926, till Liiva 17 i Nömme, en villaförstad

strax söder om Tallinn. Senare, i oktober 1943, bodde de på Liivalaia 34a-9 inne i Tallinn. Senta som var hattmodist hade verkstad och affär på Liivalaia 47 som låg snett över gatan.

Guld är ju hårdvaluta särskilt i oroliga tider, så jag antar att Arseni och hans affär var intressant för många under orostiderna. Han förhördes i samband med en misstänkt svar-tabörsaffär avseende sprit, men tycks inte ha varit inblandad.

När han träffade Agnes och under vilka omständigheter är oklart, men de bodde tillsammans på Tatari 21b i mars 1944.

Efter flykten till Sverige och Malmö fick Arseni omgående arbete hos en av Malmös ledande urmakare, Bengtssons på Gustav Adolfs torg. Senare blev han anställd som självständig urmakare hos Gröndal & Börnow på Södra Förstadsgatan 98, strax intill sjukhuset. Efter några år köpte han verksamheten och drev den vidare fram till sin död.

Arseni dog i Malmö 12 april 1968.

Arsenis första familj

Arsenis första fru var Senta Isabella Rosental, född 1900. Barnen, tvillingarna Helgi och Heljo föddes 1926.

De flydde också till Sverige tillsammans med Arseni, Agnes och Ruth. De flyttade snabbt vidare till Tyskland och fortsatte därifrån till

Argentina som många andra flyende ester. De anlände till Argentina 1949.

Helgi och Heljo bildade familjer där. Helgi gifte sig med Ivar Sörgava (1925-1993) och bodde i Buenos Aires. Hon var aktiv i den estniska kyrkan där och utbildade sig till diakon sent i livet. Både hon och maken är begravda i Tallinn.

Heljo hade också familj i Buenos Aires, men där har jag inga detaljer.

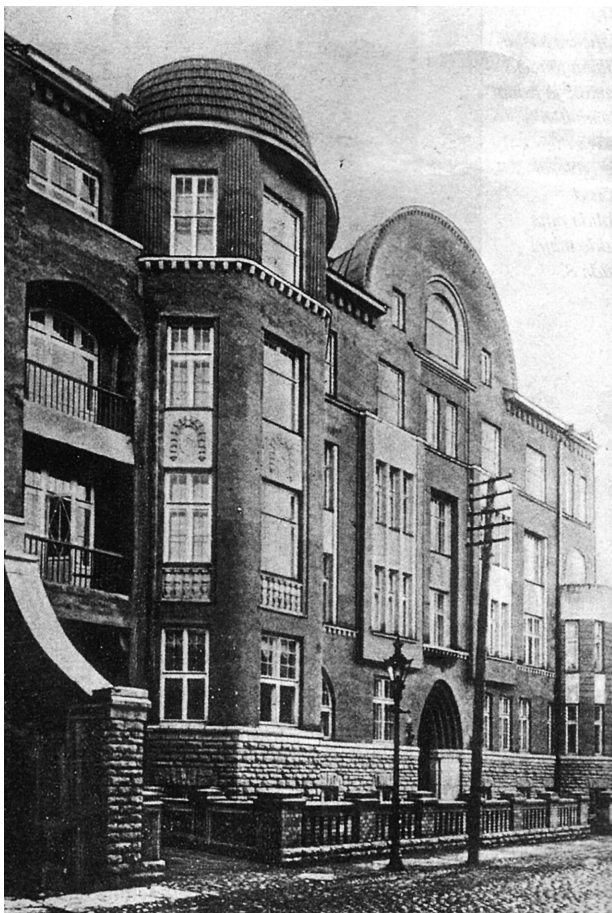
Ruth träffade tvillingarna i samband med flykten och lekte med dem. Jag har aldrig träffat eller haft annan kontakt med dem.

Två nya Arseni Aspe
Alfred Olle Peter Arseni och Emil Finn Arseni

Vila i frid i hemlandets jord
Text på Helgis grav i Tallinn

Tatari 21 b, Tallinn

(Källa: Boken "Süda-Tatari Puitasum, Haritlaste linnaosa Tallinnas", Robert Nerman, 2004, ISBN 9949-10-119-0)

Ruth och Agnes bodde här i några år. Det verkar som om Rafael skaffade lägenheten innan han blev inkallad till sovjetarmén, en liten passus i intervjun med honom tyder på det. Under 1944 bodde också Arseni här under någon tid. Både Agnes och Arseni har var sin senare adress på andra håll strax utanför staden. Vad jag förstått av Ruth låg lägenheten ut mot gatan på andra eller tredje våningen.

Det här framgår av boken:

Huset ritades av arkitekt Karl Burman. Det var ett av de första flervånings hyreshusen i Tallinn. Projekteringen påbörjades 1912 och huset var inflyttningsklart under 1913.

Det är utan tvekan en framträdande byggnad i området, skriver författaren. Huset har en byggnadsdel mot gatan och en något lägre del i vinkel ut mot baksidan. Mot gatan är huset fem våningar högt och försedd med vackra kupoler, burspråk och några indragna balkonger. Entrén har en vacker bågformad portal. Fönstren är vackert spröjsade. Varje våningsplan hade tre femrums representationslägenheter.

Många prominenta personer har bott i huset under åren:

Den kände konstnären Ants Laikmaa bodde i huset från 1914 till 1932. Författaren Jakob Mändmets bodde här från 1913-1928. Över de här två kulturpersonligheterna sattes det på 60-talet upp en stor minnesskylt vid ingången. Den är borta nu.

Läkaren Alma Magdalen Rostfeld bodde under senare delen av 30-talet i lägenhet 1. Rostfeld var bakteriolog och serolog och verkade i Tallinn fram till 1944 då hon flydde via Tyskland till USA där hon dog 1959. Rostfeld var en förgrundsgestalt i Estniska Röda Korset.

I lägenhet nr 2 bodde affärsmannen Villem Kangur under 30-talet. Han sägs ha ägt en konfektyr- och bageriverksamhet.

I lägenhet nr 3 bodde Elmar Männik som var ordförande i Estniska friidrottsförbundet och sekreterare i Estniska Bil- och Motorteknikföreningen.

I nr 4 bodde Liidia Pumpjanski, ordförande i St Simeon kyrkas omsorgsverksamhet.

I nr 6 bodde under första delen av 30-talet ekonomen Eugen Schutz, som var direktör för "Eestipolmini". I samma lägenhet bodde därefter (senast 1938) tandläkaren Herman Klas-Glass. Han arresterades i september 1944 och avrättades med motiveringen att han var jude. Sonen Eduard med hustrun Anna Klas bodde också i lägenheten. Anna Klas var en framstående musiker och pedagog, verksam i Tallinn och Tartu fram till 1985.

I lägenhet 10 bodde under åren ca 1930-1940 bankmannen, poeten, författaren och översättaren Ferdinand Alexander Tombach (hans pseudonym var A. F. Kaljuvald). Han översatte bland annat Shakespeares "Hamlet" till estniska. 1896-1917 var han direktör vid ryska riksbanken och därefter i estniska banker. 1924-1926 var han biträdande finansminister i Estland.

I nr 11 bodde Konstatin Reintam, vice VD i estniska tyghandlarnes förening. Under senare delen av 30-talet bodde juristen Karl Kister i nr 11. Han var bland annat åklagare. Han var också en känd sportprofil inom tennis och hockey samt körsångare.

I nr 13 bodde 1933-1979 den kände grafikern, målaren och författaren Märt (Martin) Laarman.

I nr 15 bodde militären Voldemar Koht. Han var överste vid kavalleriet. Han arresterades i Norilsk och avled 2:a februari 1942.

Julius Lill, apotekare, svensk honorärkonsul och riksdagsledamot 1929-1932 bodde också i huset.

Omkring 1939-40 bodde Mihkel Piperal i huset. Han var regissör, delägare och styrelseordförande i "Esto-Music".

I slutet av 30-talet bodde i huset också Heinrich (Heino) Pullerits med hustrun Irene. Pullerits var diplomat, verksam vid

Estlands ambassad i Stockholm och vid utrikesministeriet i Tallinn.

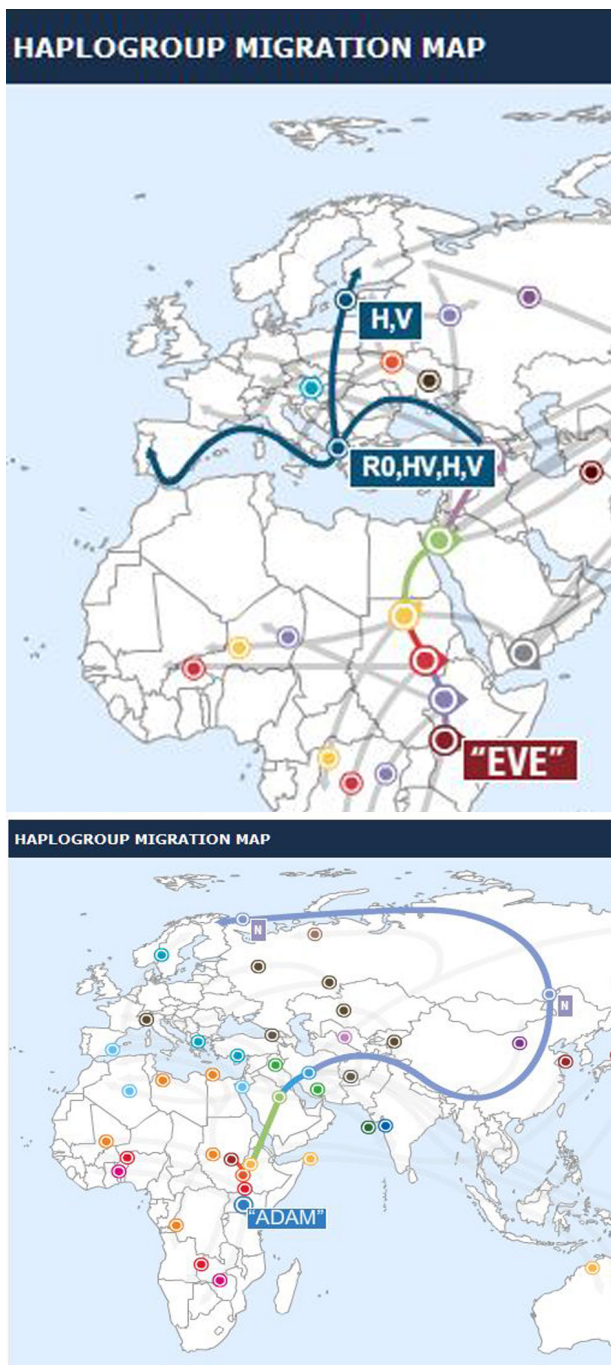
I nr 4 bodde under kriget Evald Engel som var en ledande tjänsteman i utbildningsministeriet.

I nr 13 bodde 1940 Artur Koskel, förlagstjänsteman.

Efter kriget bodde också många mer eller mindre prominenta personer i Tatari 21b, men det är ju ointressant i det här sammanhanget.

Numera ägs huset enligt utsago av grannar av någon som är bosatt utomlands. Det tycks som om lägenheterna renoveras en och en efterhand.

DNA och medborgarskap

Nu mera har DNA-tekniken för släktforskning förfinats och blivit billigare och allt fler har testat sig. Det finns tre sorters test man kan göra:

Autosomalt DNA som kan påvisa släktskap med andra testade.

Y-DNA som kan visa hur ens förfäder på den rena faderslinjen, dvs farfarfarfars far osv, har förflyttat sig från Afrika genom årtusendena.

Mitokondrie-DNA som på samma sätt visar hur kvinnorna på den rena moderslinjen förflyttat sig.

Jag har gjort alla de här tre i hopp om att hitta släktingar på min fars sida. Det gjorde jag inte, men det kanske kommer när fler testat sig. Närmsta släkting och jag tycks ha en gemensam anfader för 5-700 år sedan.

Det som däremot är intressant är att min faderslinje tillhör en grupp som heter N-L591. N-gruppen har vandrat från Afrika via mellanöstern bort till Mongoliet och sedan genom norra Sibirien västerut till länderna vid östra Östersjökusten, dvs Finland, Estland, Lettland och Litauen. För sådär 1000 – 1500 år sedan fanns mina förfäder i Litauen.

På moderslinjen tillhör Ruth och jag gruppen HVOa1 som har vandrat upp genom Europa och som är spridd i hela Europa nuförtiden.

Estniskt medborgarskap

Jag vill också nämna att både Ruth och jag är estniska medborgare. Och det är nog Kia och Annika också. Esterna tillåter inte dubbla medborgarskap. De enda undantagen är de som var estniska medborgare 1940 och deras barn. Esterna har ingen koll på vem det kan vara. Vill man få sitt estniska medborgarskap bekräftat måste man bevisa att kravet är uppfyllt. Det har jag gjort, så nu har jag estniskt pass och ID-kort och får rösta i parlamentsvalet. De estniska konsulatet och arkiven är behjälpliga mot en mindre avgift, och jag fick på det sättet några intressanta uppgifter om Arsenis familj och liv.

A Search For A Happy Country

Marion Foster Washburne, National Home Library Foundation, Washington, D. C., 1940

Jag fick tips om den här boken av fader Vello, den 90+årige prästen med stentorsstämman på Birgittaklostret i Pirta utanför Tallinn där jag brukar bo vid mina Estlandsbesök. Han borde ha upplevt tiden för Estlands första frihetsperiod, så jag frågade honom om han kunde berätta lite om den tiden. Men han var ju bara ett barn då och hänvisade i stället till boken ovan, som han sade sig ha ett exemplar av (som han inte kunde hitta).

Så småningom började jag leta efter den på nätet. Den fanns att köpa på Ebay i en signerad förstaupplaga för \$150. Vidare fanns den på Estlands nationalbibliotek för läsning där. Överraskande nog fanns den på Statsbiblioteket i Århus i Danmark. När jag frågade på vårt bibliotek här i Lomma om man kunde fjärrlåna den via dem, så visade det sig att det gick utmärkt mot en avgift på 5 kronor.

Boken kom efter några dagar och visade sig först ha tillhört "Rural Electrification Administration":s bibliotek (en gren av USA:s jordbruksverk). Där hade den varit utlånad tre gånger, alla i slutet av 1940; först till Gerber, sedan till Valente E och sist till Jennie Goldman.

Hur den sedan hamnat i Århus är fortfarande en gåta. Nu har jag skannat den till en hanterbar pdf-fil.

Boken skrevs av författaren efter besök i Europa i samband med olympiaden i Berlin 1936. Av en slump hamnade hon i Estland vid slutet av sin resa. Hon blev imponerad av det lilla, nyfria landet och återvände för ett flera månader långt besök 1937.

Marion Foster Washburne var då i sjuttioårsåldern och radikal för att vara amerikansk kvinna vid den tiden. Uppenbarligen var hon engagerad i den kooperativa rörelsen i USA, och hade skrivit ett antal böcker om bl.a. barnuppfostran.

Hela boken är intressant och ger en inblick i förhållanden och tankegångar i några av de stora europeiska länderna under tiden strax före andra världskriget.

Avsnitten om Estland börjar i kapitel XI (sidan 76 i pdf-en, sidan 129 i boken), och det går utmärkt att hoppa över de tidigare kapitlen om så önskas. Två korta beskrivningar från Estland 1936-37 kommer här:

Every corner we turned, and we turned a corner every two or three minutes, presented a new picture. We looked out through ancient archways to the blue sparkling waters of the Gulf of Finland. Behind flourishing old trees, we saw the Rock of the Dome, the acropolis of Tallinn, crowned with the grey ramparts of its medieval fortress. We felt the sense of security that must have comforted the ancient dwellers within a walled city-the same sense of enclosure against harsh outside conditions given by the walls of a home.

This encircling barrier against the outside world is in some places more than fifteen meters high, and strong stone buildings, once the town houses of the old German Baltic nobility, the so-called "Balt Barons," are built close against their shelter-stone houses with thick walls and deep windows often guarded by iron bars.

The view from this height is superb, as we discovered when we got out of our droschky and climbed up through archways and an enclosed garden, until we reached a grassy platform on

the ramparts whence we looked out over the busy harbor, filled with shipping, and at the nearby beach resort of Pirita, studded with colored umbrellas. Miles and miles of factories and railroads spread beyond the walls-a new industrial city growing up there with the ancient feudal city at its heart. Through the wider streets outside the walls, set with modern office buildings and apartments, ran modern automobiles and busses. School children were beginning to gather in well-equipped playgrounds, under the direction of teachers. The stores had bright, clean windows full of attractive, modern merchandise. The streets, in the walled city, were so narrow that only one-way traffic was allowed on most of them, but even there the sidewalks were clean, and the people walking along them were clean, good-looking, and well-dressed.

We went to the American Embassy to inquire as to how this miracle had been brought to pass-a place of no poverty, no unemployment, all cleanliness and comfort, on the very site of an ancient city full of picturesque reminders of ancient wars!

The new American Ambassador had not yet been inducted in office, and Mr. Harry Carlson, the American Consul and Secretary to the Embassy, was in charge of affairs, and received us in a pleasant, modern receptionroom. He was courteous and well-informed and told us it was indeed true that there was neither poverty, nor unemployment in Estonia; that it was a peaceful, happy, and industrious country asking

nothing more of the world than to let it alone to pursue its own way.

"But how did it happen?" I cried. "What did it?"

"Well, in the first place, we have a thoroughly good executive at the head of the Government, an able man, and an enlightened one, who manages the whole country skillfully."

"He's not a dictator?" asked Crane, suspiciously. Neither of us had any use for dictators. The very name held a challenge. Who wants to be dictated to? The idea is bad enough, but the reality we had found even worse.

"No, he is a duly elected president, by name Konstantin Päts. He was put in power after an attempted Communist uprising, in which twenty people were killed before it could be suppressed. Up until that time an executive committee of the legislature ruled in a not very satisfactory manner. Päts was then given emergency, I38 A SEARCH FOR A HAPPY COUNTRY powers something like President Roosevelt's in 1933, and he still has them pending the adoption of a new Constitution, which is now being formulated."

"Is there a Congress?" I asked.

His answer was hesitating—"Yes, there is a Congress but at present it is suspended. We are considering a new constitution in which there may be some reorganization of this Congress. I am waiting to see just what will happen when

the matter goes before the people. Meanwhile, we have a good man at the head of affairs, and everything is going so satisfactorily that I don't think any one will be in a hurry to make any fundamental changes."

"The able executive, then, is one reason for your prosperity. What are the other reasons?"

"Land distribution was the first measure undertaken by the founders of the new state, twenty years ago," he answered thoughtfully. "The Government bought up the estates of the large landowners, and distributed them among the people in the shape of small farms, keeping the forests as a State monopoly. The small farms are by now just about paid for, and the forests have not only paid for the estates but have become a valuable source of income to the government."

"Next in importance was the banking system," he went on. "It is not exactly nationalized, but it is certainly under the control of the Government, which owns two-thirds of its stock. The Estonians regard the banking system as of the very first importance, and they see to it that the banks, whether national, municipal, or cooperative, exist for the purpose of serving all the people, and not for the purpose of profiting a few.

"The third reason is the Cooperative Societies, which occupy a strategic position in the Estonian financial and industrial structure." And there, in a few words, was the simple answer to the problem over which I had seen Germany and

Italy struggling clumsily and cruelly; over which I had seen France, a democracy still under the domination of financial interests, struggling in confusion; over which I had seen Russia powerfully and ruthlessly struggling in vain; and here in this little country of a million and a quarter souls, they had solved it by three simple, sensible measures!

I was longing to meet some of the old Baltic noblesse and hear their side of the Estonian story; and one morning, I found the opportunity. At breakfast in the Kuld Lõvi dining-room I noticed a handsome, well-dressed, middle-aged lady, who was, at the same time, noticing me. I bowed in response; and I rose and went over to her table.

"Are you American?" I asked, eagerly.

"No; I am not; but I speak English. Can I be of any service to you?"

"Thank you, no. Only it is pleasant to hear one's own language in a foreign land."

"Won't you sit down and have your coffee with me?"

"I thank you." I motioned to the waiter.

And so I had my first interview with one of the most famous and wealthy of the Baltic Baronesses. When she found I was seriously interested

in the country and planned to write about it, she was eager to talk to me, for she was quite sure I would never hear the position of the Baltic noblesse from any of the Estonian people I was meeting.

"You can have no idea how beautiful the country was when we controlled it," she said. "Our estates were kept like great parks, all in perfect order. Our city horns, up here .on the Domburg, close to the wall, were centers of high culture, filled with beautiful things collected from all the countries of the world.

"And we were really kind to our workers. Even now many of my husband's people bring their troubles to him. Although we live in Germany now, we spend every summer on our island, which is all that we have left from our many estates. The peasants tell us, 'Ah, we wish the old days were here! We know you would help us,' and so we would. Even now we help them, as much as we are able.

"You must understand that we are not against this people. We are their friends. We always have been. We gave them all the culture -they have. Dorpat-you have seen Dorpat? It was our university-Ach, yes! Gustavus Adolphus founded it-true-but we developed it. We used to call it the Baltic Heidelberg. And this country was pagan when we came. We brought Christianity. No one must forget that-we brought Christianity."

She was turning a diamond ring on her shapely hand, looking wistfully into the distance.

"I suppose you know wh at a point these people make about the Estonian language. They have changed even the names of places. Dorpat is Tartu, now. But I must explain to you that it is a very primitive language, not suited to the uses of high culture. There are no words in it to convey philosophical ideas, or with which to make poetry or literature. At the same time that it is primitive, it is also difficult. I, who speak English, as you see, and of course German, and Russian, as well as French, and Italian, have never been able to master Estonian. And the people who have kept on speaking it so obstinately are obstinate about other things, too. This primitive language, perhaps, expresses them, for as a people they are primitive, though some of their leaders are intelligent. But the masses of the people are dull, obstinate, and dirty. My son often goes about the country in summer, hunting and fishing, and he must sometimes put up at a farm-house. He tells me there are actually bugs in the walls-you understand what I mean? But vermin! Yes "

That can hardly be helped in such old houses, can it?" I murmured.

"We have so trained our household servants that there are no bugs in the walls of our very oldest castles," she replied severely. "This gives you just a glimpse of what we have done for these people-how far we have lifted them above what

they were. Though many of them now are educated, we who know can see the old stuff beneath the new clothes. It is we who taught them to build so well, to till the fields and care for them, to harvest and store the grain. We taught them how to feed and improve the breed of cattle, to make butter and cheese; we laid out the many parks in the little towns, and directed the planting of trees along the road-sides. The fine schoolhouses you admire were once our homes, built for our people "

"By Estonian labor?" I asked.

"Certainly! But of course! We did not labor! We used our minds, our knowledge. They did the actual work under our direction Again, I say, I am not against them. Perhaps it is as well that the land has been better apportioned. And I admit the country is well managed today. But I must urge you to remember that we were their teachers, and that they treated us very harshly-very cruelly-in the revolution. In one night they burned a hundred houses-they will not tell you that!"

I should have liked to hear more, but Miss Kirsipuu called for me by appointment and we had to go.

Onkel Willys beskrivning

av sitt uppdrag i Estland under den tyska ockupationen och hans samarbete med esterna, ett utdrag

Willibald Heldt Stuttgart, 1966

Vor neuen Aufgaben in der alten Heimat, utdrag

Bereits Mitte August 1941 war das Gebiet bis an den Dnepr, die untere Düna, den Peipus-See und die Narwa soweit in deutscher Hand, daß die Übernahme der Verwaltung von zivilen deutschen dienststellen vollzogen werden konnte. Ein "Einsatzstab Rosenberg", der die vorbereitenden Arbeiten treffen sollte, bestand bereits bei der Kriegserklärung im Juni 1941. Später wurde diese in das riesenhafte wachsende Organisation in das Ministerium für die besetzten Ostgebiete (Ostministerium = Omi) umgestaltet und nur ein kleiner Rest, der kulturpolitische Aufgaben zu übernehmen hatte und Kulturwerte im besetzten Gebiet sicherstellen sollte, blieb als "Einsatzstab R" mit seinen Aussenstellen als eigenständige Einrichtung unter dem alten Namen bestehen. Das Ostministerium selbst wurde nach streng behördlichen Gesichtspunkten aufgezoogen und zeichnete sich bald durch eine überaus komplizierte Ministerialbürokratie aus.

In dieser Maschinerie spielte der Minister, der Balte Alfred Rosenberg, so schien mir, eine recht unbedeutende Rolle. Viel mächtiger empfanden

wir in den besetzten Gebieten die Ministerialräte und Ministerialdirigenten, für die ein strenger Behördenweg bestimmend war.

Ich bekam das sogleich zu spüren, als ich mich, aufgrund meines Marschbefehls, den ich an der Front in der Nähe von Kursk erhalten hatte, in Berlin beim Einsatzstab Rosenberg meldete. Ich wurde sofort zum Ostministerium abgestellt und dienstverpflichtet. Im Ministerium wurde ich von der Personalabteilung freudig begrüßt, denn meine Freistellung von der Truppe hatte einige Mühen verursacht. Vor allem muß es schwer zu ermitteln gewesen sein, bei welcher Einheit ich eingesetzt war. Die Aufteilung der Dolmetscher bzw. Sonderführer, wie sie amtlich bezeichnet wurden, war bei Ausbruch des Rußlandkrieges so schnell erfolgt, daß die Zentralstellen die Übersicht verloren hatten. In der Personalabteilung des Omi erfuhr ich, daß ich als Referent für das estnische Schulwesen beim Generalkommissar von Estland vorgehen sei.

Das freute mich und mit allerlei Papieren ausgerüstet, meldete ich mich beim Chef der Schulabteilung des Ministeriums, Studienrat Kienzlen aus Stuttgart. Ich wurde von ihm recht unfreundlich und mit der Frage empfangen, was ich in Estland wolle und wieso die Balten überhaupt darauf kämen, im besetzten Gebiet, in dem sie früher nur versagt hätten, Aufträge des Reiches zu übernehmen. Diese Redeweise des Kollegen Kienzlen (er wurde später zum Ministerialrat im Ostministerium

ernannt und ist heute in Württemberg Lehrer), hat mich damals schwer getroffen. Unser erstes Gespräch erhielt dadurch eine andere Wendung, daß ich erklärte, bei ihm wohl nicht an der richtigen Stelle zu sein; die Personalabteilung habe mich froh begrüßt, und wie er (Kienzlen) sehe, sei ich noch Soldat (ich war noch in Uniform) und habe Befehle auszuführen und nicht Wünschen nachzugehen. Ich erhob mich und tat so, als ob ich mich erneut zur Personalstelle begeben wollte. Das wirkte, und nun verwickelte mich Kienzlen in ein schulpolitisches Gespräch. Er stellte u.a. die These auf, daß im besetzten Gebiet 4- oder 6-klassige Volksschulen genügen müßten. Wir bräuchten von dort nur Arbeiter. Meine Frage, ob ihm der Anteil der höheren Schulen in Estland oder der technischen Lehranstalten in Russland bekannt sei, verneinte er. Das interessiere ihn auch nicht. Nachdem ich ihm einiges über die estnischen Schulverhältnisse und die Maßnahmen der estnischen Regierung seit 1935/36 im Zuge der sogenannten grossen Schulreform zur Steuerung des Schulbesuchs höherer Schulen und Lenkung des Bindungsdranges der jungen Esten berichtet hatte, war Kienzlen doch überrascht und wurde kleinlaut. Ich hatte auch ganz kategorisch erklärt, daß ich einen Auftrag, der den Abbau des estnischen Schulwesens auf Grund- und Volksschulstufe zum Zieler habe, ablehnen müsse. Nach meiner Überzeugung, so erklärte ich, könne nur die Schulpolitik der letzten estnischen Regierung fortgesetzt werden, wenn man das Wohlwollen und die Zuneigung dieses uns wirklich

noch zugewandten Völkes erhalten wolle. Damit endete dieses sehr denkwürdige erste Gespräch mit Kienzlen, der heute sehr wohl weiss, daß ich in Stuttgart bin, aber keine Verbindung mit mir sucht und meine Grüsse an ihn unbeantwortet läßt.

Als ich von der Schulabteilung noch weitere Schreiben für den Reichskommissar in Riga erhalten hatte, konnte ich einen 3-wöchigen Urlaub antreten, weil die Ordensburg Krössien-see in Pommern, in der die zukünftigen Beamten des Ostgebietes eingekleidet wurden, bis zum 2.1.1942 geschlossen war. Das hat mich besonders beglückt, denn ich konnte nun als Frontsoldat, der hinsichtlich der Verpflegungszuteilung besondere Privilegien genoß, schöne Weihnachtstage im Kreise der Familie in Posen verbringen. Am 2. oder 3. Januar war ich in Krössiensee, einer im altgermanischen Stil gebauten, völlig in sich geschlossenen Siedlung mit Mannschaftshäusern, Gemeinschafts- und Versammlungshallen und Offiziersbauten, die aus schwerem Gebälk gezimmert und strohgedeckt waren. Das Ganze wirkte auf mich wenig schön, eher bedrückend. Ich war froh, daß ich in diesem umständlichen Verwaltungskomplex an einem Tage alle Formalitäten abwickeln konnte.

Bereits am nächsten Morgen war ich auf der Fahrt nach Riga. Dort glückte es mir, mit dem Flugzeug, statt mit der Kleinbahn über Haijnasch-Moiseküll, Reval zu erreichen. Das alte Reval hatte sich kaum verändert. Nur die Schaufenster der Geschäfte waren leer. Die

Menschen begegneten mir freundlich, besonders, wenn sie in mir einen estnisch-sprechenden Deutschbalten erkannten. Sie hatten den Unterschied zwischen uns und den Binnendeutschen bald herausgefunden. Das bewies auch die bereits volkstümlich gewordene Redeweise: "Iga saks pole saks, meie saks oli saks", das heißt: "Nicht jeder Deutsche ist ein Herr, unsere Deutschen waren Herren". Die estnische Sprache kennt für "Herr" und "Deutscher" nur den einen Begriff "saks", so daß sich das Wortspiel durch die Doppeldeutigkeit des Wortes ergibt.

In der Abteilung Kulturpolitik, zu der auch mein Schulreferat gehörte, fand ich mir gut bekannte Herren vor: Dr. Hellmuth Weiss als Chef der Abteilung, Dr. Arved Baron Taube als Sachbearbeiter für das Archivwesen, Dr. D. Abels für das Theaterwesen, Dr. Bernd Ströhm für das Verlagswesen und Nils von Holst für das Kunstwesen. Bereits vor mir war Direktor Emil Musoda, der die Leitung der geplanten deutschen Schule übernehmen sollte. Soweit war es aber noch nicht. Wir waren ein ganz geschlossener Kreis und wohl die für die Esten angenehmste Abteilung der deutschen Verw

Efterord

De estniska arkiven är förvånansvärt välbevarade och mycket är tillgängligt digitalt. De olika arkiven och biblioteken i Tartu och Tallinn ger en verkligt snabb och proffsig service på frågor och beställningar av dokument och bilder. Dem tackar jag. Tack också till Bernd Hornung, vårt kusinbarn i Edmonton och Gisela, vår kusin i Stuttgart.

Lomma 2017-06-15

Peter Aspe

På följande sidor finns lite blandade bilder:

Pappa

Pappa

Ruth

fagel

Mord i blicken.

Ruth.

Julafton 1954.

Mamma
Julafton 1954

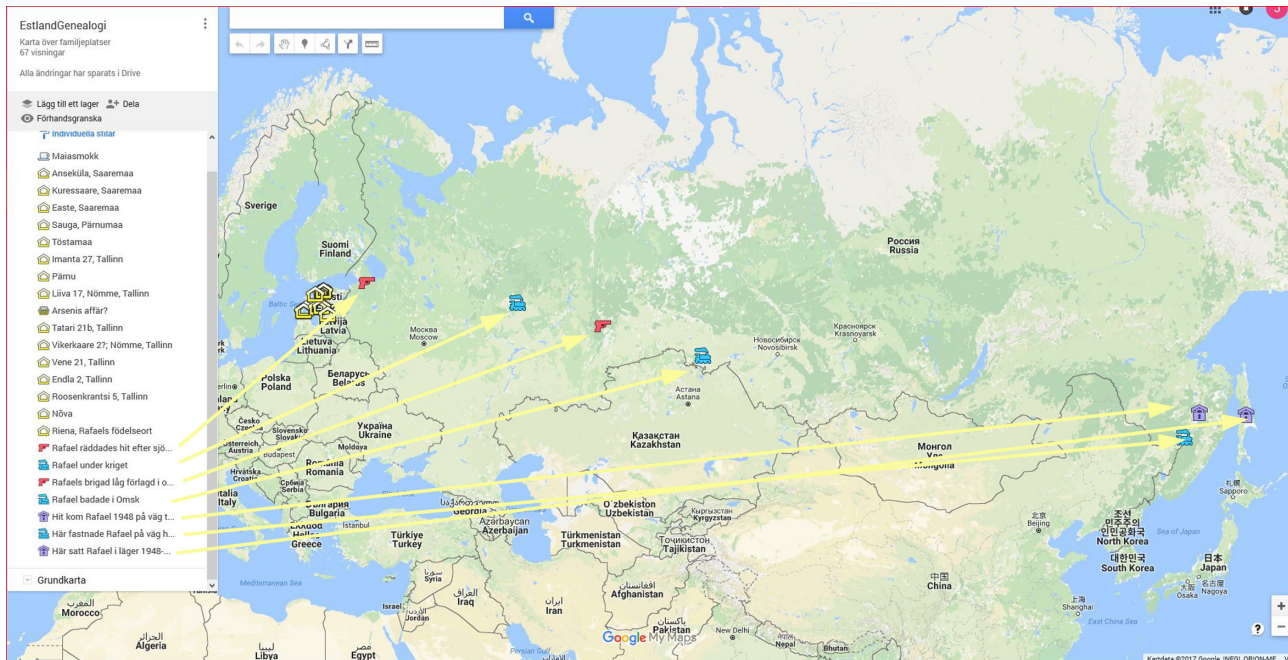

Yy.

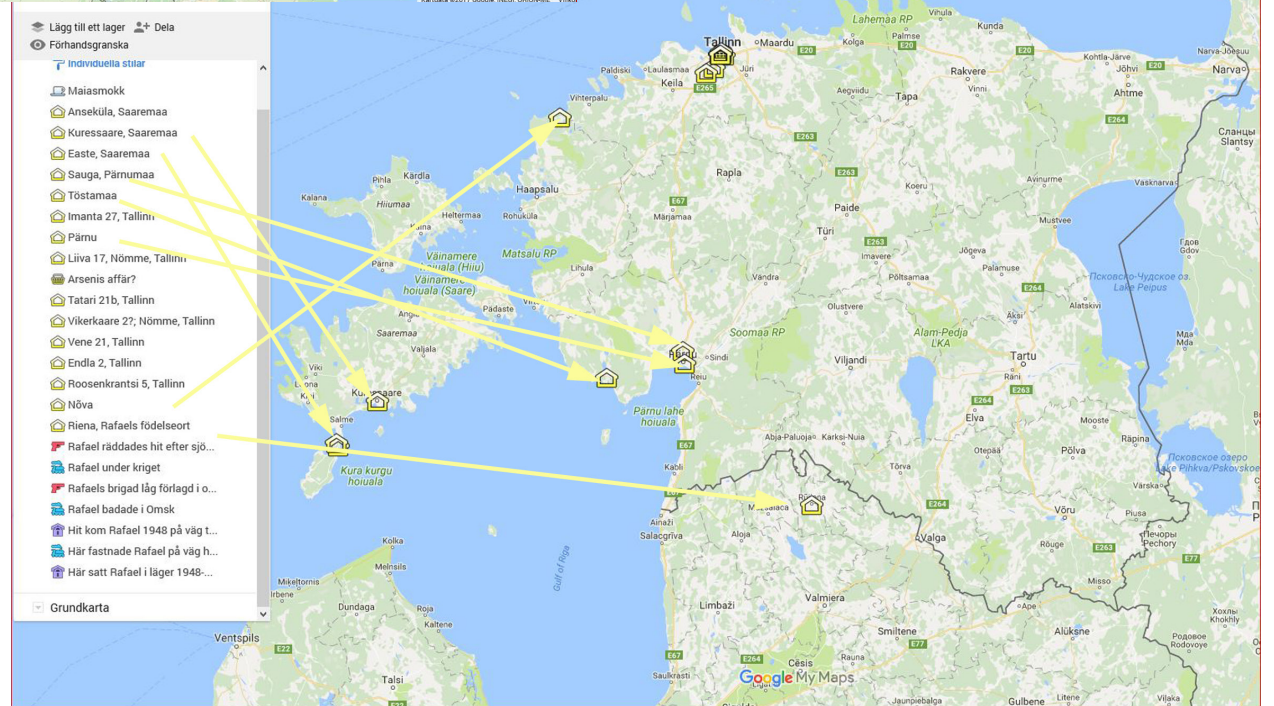

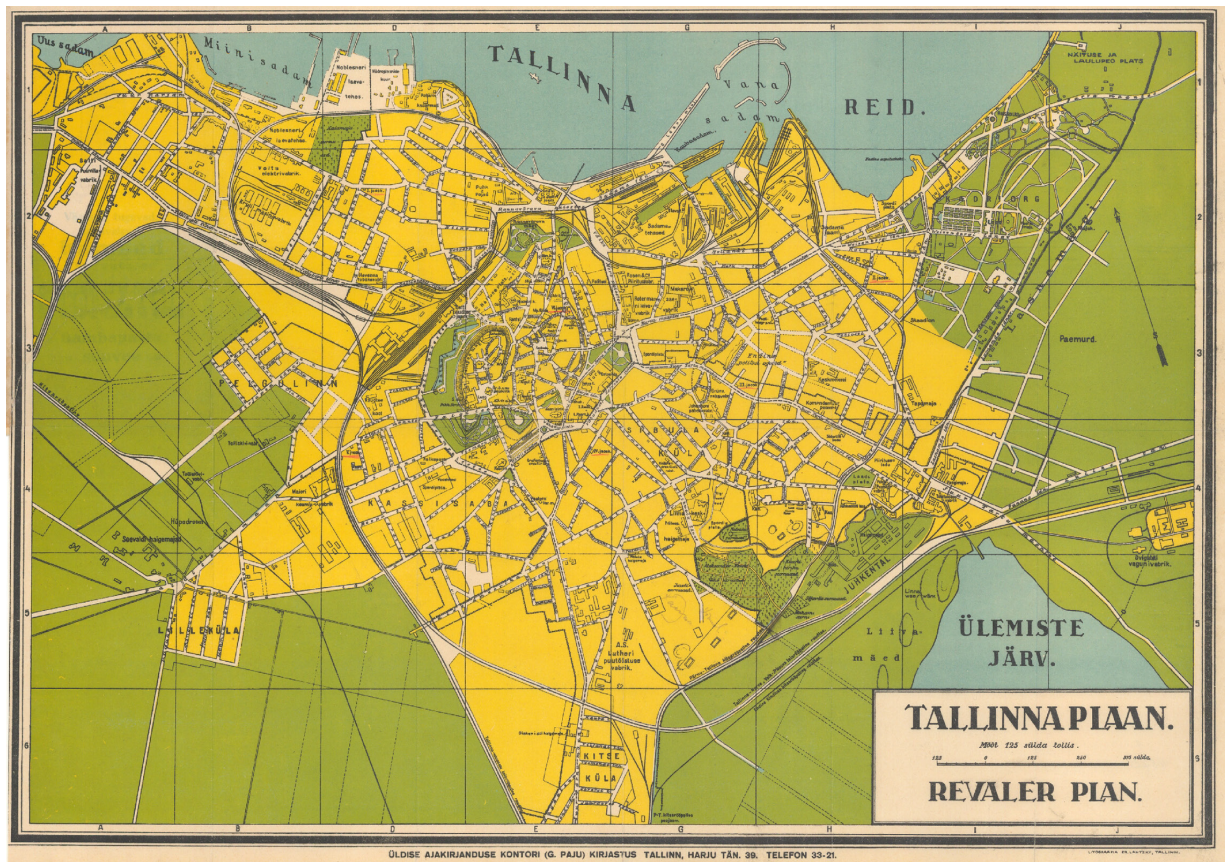
Lena.

Kartor med Rafaels krigs- och lägerplatser
Interiörer från Tatari 21b, Laikmas lägenhet

Karta över Tallinn 1937

Min familj utanför Tatari 21b 2015

Lill-Arseni utanför Stor-Arsenis affär på Suur-Karja i Tallinn

Harju tänav 1930. aastal

4/10 ?

→ 9